Outi Alanko-Kahiluoto

Weber ja poliittisen intohimon houkutus[1]

Max Weber aloittaa luentonsa ”Politiikka ammattina ja kutsumuksena” (1919) varoituksella. Hän toteaa kuulijoilleen, saksalaisille nuorille ylioppilaille: ”Esitelmä, jota olen nyt teidän toivomuksestanne pitämässä, tulee väistämättä – useastakin syystä – saamaan teidät pettyneiksi.”[2]

Weber olettaa opiskelijoiden odottavan häneltä kannanottoja ajankohtaisiin poliittisiin kysymyksiin. Niitä hän ei kuitenkaan aio esittää. Sen sijaan Weber aikoo jättää ”kokonaan sivuun kaikki kysymykset, jotka liittyvät siihen, *millaista* politiikkaa tulisi harjoittaa, ja millaisia *sisältöjä* omalle poliittiselle toiminnalleen *tulisi* antaa” (69). Rajauksen takana on näkemys, ettei politiikan sisällöillä ole mitään tekemistä sen yleisemmän kysymyksen kanssa, mitä politiikka ammattina ja kutsumuksena on tai mitä se voisi olla.

Kuten Weber toisessa saman vuoden luennossaan, ”Tiede ammattina ja kutsumuksena”[3] toteaa, ”politiikka ei kuulu luentosaliin” (49). On eri asia puhua demokratiasta kansankokouksessa kuin analysoida demokratian muotoja luentosalissa. Noustessaan kateederille opettajan on unohdettava omat poliittiset intohimonsa: ”Profeetalle ja demagogille sanotaan: mene kadulle ja puhu julkisesti. Eli siellä, missä kritiikki on mahdollista. Luentosalissa, jossa opettaja istuu kuuntelijoitaan vastapäätä, on kuuntelijoiden vaiettava ja opettajan puhuttava” (51).

Weberin näkemyksen ymmärtää hänen aikansa hierarkkisen opettaja–opiskelija-suhteen valossa. Rationaaliseen tyyliinsä Weber huomauttaa myös, että opettajan olisi hyödytöntä tyrkyttää opiskelijoille poliittisia käsityksiään: maailmassa, jossa erilaiset arvojärjestelmät käyvät ratkeamatonta kamppailua, ei ole mahdollista suosittaa opiskelijoille yhtä yksittäistä arvojärjestelmää.

Näistä varauksista huolimatta voi kysäistä, välttääkö Weber viime kädessä kuitenkaan välittämästä omaa ideologiaansa opiskelijoilleen. Ilmiselvää on, että Weberin omat politiikan ja yhteiskuntatieteen analyysit sisältävät monenlaisia ideologisesti varautuneita painotuksia. Rationaalisesti ajatteleva Weber tätä tuskin kieltäisikään. Pelissä on ennen muuta periaate, opettamisen eetos.

Politiikka vallankäyttönä

Weber lähestyy politiikkaa ammattina kysymällä, mitä ymmärrämme politiikan alueella. Hän toteaa politiikan alueita olevan rajattomasti, aina ammattiyhdistyspolitiikasta ”viisaan vaimon politiikkaan” hänen yrittäessään johdatella miestään. Muita alueita ovat muun muassa pankkien valuuttapolitiikka, valtionpankin korkopolitiikka ja koulutuspolitiikka. Näitä Weber ei käsittele. Hän rajaa tarkastelemansa alueen koskemaan ”poliittisen yhteenliittymän” johtamista. Valtio on Weberille poliittinen yhteenliittymä *par excellence*.

Valtiota ei voi määrittää erityisten sisältöjen ja teh-

Tuomas Hallivuo, *Ruuansulatusjärjestelmä* (2008), etsaus, akvatinta, kuivaneula

”Jokainen valtio perustuu voimalle, väkivallalle.”

tävien kautta, koska ei ole mitään tehtävää, joka olisi yksinomainen vain jollekin poliittiselle liittymälle. Valtio, kuten mikä tahansa poliittinen yhteisö, voidaan määrittää vain sille ominaisten erityisten keinojen kautta. Politiikalle tämä keino on väkivalta. Kuten Weber kirjoittaa, ”valtio on se inhimillinen yhteisö, joka määrätyllä alueella esittää vaatimuksen *legitiimin fyysisen väkivallan käytön monopolista*” (70–71).

Jokainen valtio on perustettu voimalle, väkivallalle. Valtiolla on väkivallan monopoli, siis legitiimi oikeus hallita väkivaltaa. Tästä puolestaan seuraa, että valtio ja anarkia on erotettava toisistaan. Valtasuhteita esiintyy paitsi valtioiden, myös ihmisten välillä. Politikoinnissa on aina kyse vallan tavoittelusta tai sen käyttämisestä. Poliitikko voi haluta valtaa joko tavoittaakseen jotakin arvokasta – henkilökohtaista tai yhteistä hyvää – tai lisätäkseen omanarvon tunnettaan.

Weberin – noin sata vuotta sitten, Saksassa – esittämä käsitys politiikasta vallankäyttönä ei ole mitenkään yllättävä, mutta ei myöskään harvinainen. Silti sen voi todeta perustuvan kapealle käsitykselle politiikasta. Weberiä kiinnostaa nimenomaan vallan keskittyminen, eikä hän pohdi vallan jaka(utu)mista, vallitsevan demokratian puutteita tai keskeneräisyyttä. Weberille valtio ja politiikka tuntuvat olevan valmiita. Demokratiaa ei analysoida.

Weber analysoi valtaa nimenomaan niiden johtavien toimijoiden kautta, jotka sitä valtiossa käyttävät. Näitä toimijoita Weber kutsuu poliitikoiksi. Valtaosan luennostaan Weber omistaa poliitikon ammatin analysoimiselle.

Kaikki poliitikkoja – ainakin joskus

Weber erottaa toisistaan kolme poliitikon tyyppiä: tilapäispoliitikon, sivutoimisen poliitikon sekä päätoimisen poliitikon. Kaikki ihmiset ovat jollakin tavalla poliitikkoja, toiset enemmän kuin toiset. Kaikki, jotka äänestävät vaaleissa tai jotenkin muuten ilmaisevat näkemyksiään, ovat vähintään tilapäispoliitikkoja, ja kuten Weber toteaa, ”monien ihmisten koko suhde politiikkaan rajoittuu juuri tähän” (79).

Sivutoimisia poliitikkoja ovat kunnalliset luottamushenkilöt ja puoluepoliittisten yhdistysten johtokuntien jäsenet, jotka osallistuvat politiikkaan tarvittaessa ja sivutoimisesti, mutta eivät tee politiikasta koko elämäänsä, eivätkä myöskään elä sillä. Ammattipoliitikko sen sijaan saa toimeentulonsa politiikasta. Weberin mukaan on olemassa kaksi tapaa tehdä politiikasta ammatti itselleen: ihminen voi joko elää politiikalle tai politiikasta. Tavallisimmin eletään kumpaankin suuntaan, eikä erottelu olekaan ehdoton.

Politiikkaa kutsumuksena toteuttavalla ammattipoliitikolla tulee olla joko varallisuutta, jonka turvin hän voi omistautua ainoastaan politiikan tekemiselle, tai hänen tulee saada politikoinnistaan palkkaa. Vaikka poliitikoksi aikovalla olisi varallisuutta, tulee hänen lisäksi olla vapaa toimimaan politiikassa ilman arkielämän välttämättömyyksistä huolehtimista. Tämän vuoksi työhönsä sidotut ja siitä riippuvaiset työläiset, yksityisyrittäjät tai esimerkiksi lääkärin tointa harjoittavat eivät ole poliitikkoina ”käytettävissä” (82). Politiikkaan osallistuvat – aivan kuten Aristoteleella – ne, joiden yhteiskunnallinen ja taloudellinen asema sen mahdollistaa.

”Länsimaissa demagogista on tullut johtava poliitikkotyyppi.”

Weberin näkemys on toki aikaansa sidottu. Silti voi oudoksua, miksei rationaalista pyörittelyä rakastava Weber edes hypoteettisesti pohdiskele, keille poliittisten oikeuksien pitäisi kuulua, pitäisikö kaikilla olla mahdollisuus löytää poliitikon kutsumuksensa ja tehdä politiikasta itselleen ammatti. Weber kuitenkin piti luentonsa ja viimeisteli sen esseeksi 1919, jolloin yleinen ja yhtäläinen äänioikeus tuli myös Saksassa voimaan.

Ammattipoliitikon synty

Weber luo esseensä toisessa osassa historiallisen katsauksen poliitikon ammatin syntyyn Euroopassa, samoin kuin poliittisen päätöksentekoinstituution kehittymiseen Yhdysvalloissa, Englannissa ja Saksassa.

Weberin mukaan ammattipoliitikko kehittyi vähitellen ”ruhtinaiden kamppaillessa säätyjä vastaan” (92). Varhaisia ammattipoliitikkoja olivat ensiksikin kirkonmiehet, pääasiassa kirjoitustaitonsa ansiosta ja toiseksi sen tähden, ettei heillä ollut tarvetta havitella poliittista valtaa käyttääkseen sitä ruhtinasta vastaan. Toinen ammattipoliitikkoja edeltävä ”kerrostuma” oli ”humanistisesti koulutettu sivistyneistö” (93), jonka edustajista tuli ruhtinaiden neuvonantajia. Kolmantena ammattipoliitikkoja edeltävänä kerrostumana Weber mainitsee 1600-luvun hoviaatelin, joka astui humanististen kirjanoppineiden tilalle, neljäntenä brittiläisistä aatelisista koostuvan *gentry*n ja viidentenä ”yliopistoissa koulutetut juristit” (94). Etenkin juristit ovat ammattipoliitikon synnyn kannalta merkittävä ryhmä. Jonkin asian menestyksekäs ajaminen on asianajajien leipätyötä, eikä siksi ei ole mikään ihme, että juristit ovat menestyneet nimenomaan politiikassa: hyvä juristi pystyy ajamaan myös huonoa asiaa voittoisasti eli ”teknisesti hyvin” (96).

Kuudes Weberin analysoima poliitikkotyyppi on demagogi, josta länsimaissa on tullut poliitikkotyypeistä johtavin. Moderni demagogi käyttää toiminnassaan erityisesti puhetta ja painettua sanaa, ja siksi poliittinen kirjoittaja ja journalisti ovat demagogipoliitikon tyypillisiä edustajia.

Seitsemäntenä ammattipoliitikkoa edeltäneenä tyyppinä Weber mainitsee puoluetoimitsijan. Valta on puolueissa tosiasiallisesti niiden käsissä, joiden työstä puolueen toiminta ja rahoitus on kiinni. Puoluetoimijat ja heistä koostuva puoluekoneisto pitävät viime kädessä kurissa myös yksittäistä poliitikkoa, ja estävät tätä toimimasta täysin omapäisesti tai itsenäisesti.

Lopuksi Weber nimeää *boss*in, ajattoman poliittisen karikatyyrin, jonka voi nähdä eräänlaisena poliittisena taustapelurina, jonka tärkeä tehtävä on kerätä rahaa puoluetoimintaan. *Boss* on ”poliittinen kapitalistinen yrittäjä, joka omaan laskuunsa ja omalla vastuullaan hankkii ääniä” (118), ja jolla itsellään ei ole poliittisia intohimoja, ellei sellainen sitten ole juuri puolueen taloudellinen (ja poliittinen) etu. *Boss* itse on mieleen niille ”kapitalistisille piireille”, jotka vaaleja rahoittavat (119).

Politiikan lautakasat

Esseensä viimeisessä osassa Weber pohtii, millaisia ominaisuuksia ammattipoliitikolla on oltava, jotta hän menestyisi ammatissaan. Weberin mukaan poliitikko tar-

vitsee kolmea ominaisuutta: intohimoa, vastuullisuuden tunnetta ja silmämääräistä suhteellisuudentajua (128).

Ensinnäkin ammattipoliitikon menestymisen edellytys on, että tämä tekee ”ammattimaista kutsumustyötä”. Kutsumuksen ja intohimon lisäksi kysytään vastuullisuutta, jonka avulla intohimoa osataan ohjata oikeille alueille ja oikeaan toimintaan. Poliittiselle toiminnalle tärkeintä on kuitenkin taju kohtuudesta tai ”silmämäärä”, jolla Weber tarkoittaa poliitikolle tärkeää kykyä etäisyydenottoon. Poliitikon on oltava toimissaan mukana antaumuksellisesti, mutta hänen pitää säilyttää viileä järjen käyttö.

Tämä siksi, että neuvotteluissa pärjääminen edellyttää sekä uupumattomuutta, intohimoa asiansa ajamiseen, että suhteellisuudentajua, jossa maltti kerta kaikkiaan on valttia. Weber esittää myös hupaisan politiikan määritelmän: ”Politiikka tarkoittaa hyvin hidasta kovien lankkujen poraamista samanaikaisesti intohimolla ja suhteellisuudentajulla varustettuna” (149). Kutsumustaan seuraavan poliitikon käytännön ongelmaksi kuitenkin jää, miten sovittaa kiihkeänä hehkuva intohimo viileään harkintaan. Poliitikon pahin vihollinen on poliitikko itse – hänen turhamaisuutensa, joka ilmenee kyvyttömyytenä ottaa etäisyyttä omaan itseen.

Ei ole yllätys, että rationaalista pohdiskelua rakastava Weber painottaa suhteellisuudentajua poliitikon tärkeimpänä hyveenä. Samalla hän tuntuu sanovan, että vallankumoukselliset voivat kyllä pärjätä kaduilla, mutta vallan kabineteissa he jäävät kakkosiksi. Politiikan maailmassa vaaditaan viileää järkiperäisyyttä ja neuvottelutaitoa. Provosoitumista ja lyhytnäköistä intoutumista on paras välttää. Weber tuntuu varoittavan myös opiskelijoitaan siitä, mitä luentosalin ulkopuolella tapahtuu. Maltillisuus ja objektiivisuus – sopivasti kutsumukseen ja intohimoon yhdistettyinä – ovat oikea tapa reagoida kaduilla itävään vallankumoukseen ja yhteiskunnallisesti levottomaan ilmapiiriin. Kuten suomentaja Tapani Hietaniemi esipuheessa kirjoittaa, Weber haluaa ”intellektuellismillaan” vaikuttaa yleisöönsä, nuoriin ylioppilaisiin, joihin ajankohdan ”anti-intellektuaaliset voimat” olivat jo voimakkaasti vaikuttaneet.

Politiikkaan ja yhteiskuntaan intohimoisesti suhtautuvana Weber tuntee nämä voimat itsekin. On kuin Weber taistelisi irrationalismin houkutusta vastaan, niin ehdoton on vaatimus rationaalisuuden ja passionaalisuuden yhtaikaisuudesta. Kuten Weber myöntää, ”[m]ikään sellainen ei ole ihmiselle ihmisenä minkään arvoista, mitä hän ei voi tehdä intohimoisesti” (34).

Weber painottaa, että politiikkaa kylläkin ”tehdään päällä”, mutta ei yksinomaan sillä. Onko poliitikko sitten ennen muuta järjen ääntä seuraava vastuunkantaja, vai seuraako hän intohimoisesti kutsumuksensa seireenin laulua? Sen voi päättää ainoastaan poliitikko itse. Parasta olisi löytää tasapaino näiden kahden välillä, vaikka se vaikeaa onkin: ”vakaumusetiikka ja vastuullisuusetiikka eivät ole absoluuttisia vastakohtia, vaan ne täydentävät toisiaan ja vasta yhdessä ne muodostavat aidon ihmisen, sen, jolla saattaa olla ’kutsumus politiikkaan’” (148).

Politiikan etiikka

Intohimo erottaa toisistaan myös virkamiehen ja poliitikon. Kasvoton virkamies tekee hallinnollisia päätöksiä vailla omaa vastuuta ja varoo sekoittamasta päätöksiin omia innostuksiaan. Politiikkaa puolestaan on mahdotonta tehdä ilman vastuuntuntoa ja intohimoa.

Poliittisen etiikan puolestaan määrittelee sen ongelmallinen suhde valtaan legitiiminä vallankäyttönä ja väkivaltana. Jos kerran politiikka on väkivallan legitiimiä käyttöä, evankeliumien absoluuttinen etiikka ei politiikan alueella ole mahdollista. Ellei valtiomies ole valmis vastustamaan pahaa myös väkivaltaisin keinoin, paha voi voittaa, ja poliitikko on tästäkin vastuussa. Valtiomies ei myöskään voi olla aina totuudellinen, sillä hänen on osattava säilyttää valtionsalaisuudet. Tai kuten Weberiä mukaillen voisi myös sanoa, poliitikko on niin rehellinen kuin osaa.

Weber joka tapauksessa painottaa, että politiikassa on aina eettiset ulottuvuutensa. Tämän vuoksi ammattipoliitikko on väistämättä myös eettinen toimija. Väkivalta politiikassa ei ole mitään metafyysistä, kielellistä väkivaltaa, vaan todellista fyysistä väkivaltaa tai sen mahdollisuutta: vihollisen eliminoimista, tappamista.

Ammattipoliitikon tulee siksi huomioida jo etukäteen toimintansa seuraukset ja kantaa niistä vastuu. Vastaansanomaton on varoitus, jonka Weber ammattipoliitikoksi aikovalle antaa: politiikkaa ammattina harjoittavan tulee tiedostaa, mitä politiikka voi ihmiselle tehdä – millaiseksi politiikan lankkuja yhtaikaa ”intohimoisesti ja suhteellisuudentajuisesti” poraava ihminen itse voi lopulta politiikan paineissa muuttua.

Viitteet & Kirjallisuus

1 Kirjoitus pohjautuu Helsingin yliopistossa marraskuussa 2009 pidettyyn esitelmään ”Max Weber – politiikka kutsumuksena ja ammattina”.

2 Ks. Weber, Max, *Tiede ja politiikka – kutsumus ja ammatti* (Politik als Beruf, 1919; Wissenschaft als Beruf, 1919). Suom. Risto Hannula & Tapani Hietaniemi. Vastapaino, Tampere 2009, 69. Loput sivukohtaiset viittaukset tekstiviitteinä.

3 Ks. ed. viite. Tiede-luentoon kohdistuu tekstissä tämän jälkeen vain viite sivulle 34.

Tuomas Hallivuo, *Minä ja mun huone (2007)*, etsaus, akvatinta, kuivaneula, carborundum